

Zasady latynizacji alfabetu rosyjskiego

Język rosyjski (*русский язык*) należy do rodziny języków indoeuropejskich, podrodziny języków słowiańskich (niekiedy określanych jako bałtosłowiańskie), do grupy wschodniosłowiańskiej.

Zgodnie z art. 68 ust. 1 Konstytucji Federacji Rosyjskiej język rosyjski jest językiem urzędowym (zgodnie z terminologią rosyjską – państwowym) na całym terytorium Rosji. Oprócz tego jest jednym z dwóch języków urzędowych na Białorusi (zgodnie z art. 17 Konstytucji Republiki Białorusi). W Kazachstanie (zgodnie z art. 7, ust. 2 Konstytucji Republiki Kazachstanu) oraz w Republice Kirgiskiej (zgodnie z art. 10, ust. 2 Konstytucji Republiki Kirgiskiej) funkcjonuje jako język używany w instytucjach państwowych. Jako język ojczysty lub drugi język używany jest również w innych państwach powstałych z rozpadu ZSRR. Jest jednym z sześciu oficjalnych i roboczych języków ONZ oraz UNESCO. Według *Ogólnorosyjskiego spisu ludności* z 2010 roku posługuje się nim w Rosji, jako językiem ojczystym, około 136 mln ludzi.

System fonologiczny

Język rosyjski należy do typu konsonantycznego. System fonologiczny języka rosyjskiego składa się z 39 fonemów: 5 samogłoskowych i 34 spółgłoskowych (według moskiewskiej szkoły fonologicznej). W obydwu tych systemach występuje duże zróżnicowanie wariantów pozycyjnych. Najbardziej charakterystyczną cechą fonetyczną języka rosyjskiego na tle innych języków słowiańskich jest *akanie*, tj. wymowa dźwięku podobnego do *a* na miejscu nieakcentowanej głoski *o* oraz *ikanie*, tj. wymowa dźwięku podobnego do *i* na miejscu nieakcentowanej głoski *a* i *ə* po miękkich spółgłoskach. Ze względu na kryterium fonologiczno-fonetyczne język rosyjski zaliczany jest do języków prozodycznych o ruchomym akcencie. Akcent wpływa bezpośrednio na wymowę konkretnych głosek, powodując ich redukcję, tj. jakościowe i ilościowe osłabienie samogłosek w pozycjach nieakcentowanych.

System graficzny

Język rosyjski posługuje się pismem zwanym grażdanką – graficzną odmianą cyrylicy opracowaną w Rosji w XVIII w., zmodyfikowaną w okresie reform alfabetu rosyjskiego na początku XX w. Reformy te zmieniły pismo rosyjskie m.in. poprzez wycofanie z użycia niektórych liter, cerkiewizmów oraz archaicznych elementów z ortografii. Od tego czasu alfabet języka rosyjskiego składa się z 33 liter. Cechą charakterystyczną systemu graficznego alfabetu rosyjskiego jest podział liter na trzy grupy ze względu na liczbę oznaczanych dźwięków. Do pierwszej grupy należą litery pozbawione dźwięku: *ь* (miękki znak), *ъ* (twardy znak). Do drugiej grupy zaliczają się litery (nazywane jotowanymi) oznaczające dwa dźwięki: *e* (*je*), *ë* (*jo*), *ю* (*ju*), *я* (*ja*). Trzecia grupa składa się z pozostałych liter, które oznaczają jeden dźwięk. Litera *ë* w codziennym użytku jest używana rzadko. Zazwyczaj zastępuje ją litera *e*. *Ë* najczęściej stosuje się w słownikach, książkach dla dzieci, podręcznikach dla uczących się rosyjskiego oraz wtedy, kiedy trzeba rozróżnić znaczenie słów, np. *все* – *всë* (wszyscy – wszystko) lub w nazwach własnych (np. w nazwiskach, nazwach geograficznych, nazwach towarowych itp.), w przypadku których również rodzimi użytkownicy języka rosyjskiego mogą mieć problem z poprawnym rozpoznaniem, jaka litera została faktycznie użyta – *e* czy *ë*.

Zasady stosowania wielkich i małych liter w latynizacji

Wielkie i małe litery w latynizacji należy stosować zgodnie z zapisami w języku rosyjskim.

Transliteracja i transkrypcja

Istnieje kilka systemów transliteracji alfabetu rosyjskiego. Spośród nich najpopularniejsze to: amerykański BGN/PCGN 1947 System, polska Norma PN-83/N-01201, rosyjski ГОСТ 16876-71 (СТ СЭВ 1362-78) oraz międzynarodowy ISO-9:1995.

Rosyjski system ГОСТ 16876-71 akceptowany jest przez Federalną Służbę Państwowej Rejestracji, Katastru i Kartografii (Почпестр) Ministerstwa Rozwoju Ekonomicznego Federacji Rosyjskiej. System ten został również uznany przez ONZ w 1987 r. na V Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych (Montreal 1987 r.). Zasady te są zalecane do transliteracji rosyjskich nazw geograficznych

Zasady polskiej transkrypcji fonetycznej współczesnego alfabetu rosyjskiego zostały opracowane przez Komitet Językoznawstwa PAN (uchwała z dnia 20 stycznia 1956 r.). Są one uproszczoną konwersją – nie oddają wszystkich możliwych wariacji (przekształceń), jakim ulegają głoski w języku rosyjskim. Polega na przybliżonym odzwierciedleniu wymowy poszczególnych liter lub ich grup, a nie faktycznej wymowy całej nazwy.

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
А а	a	a	Р р	r	r
Б б	b	b	С с	s	s
В в	v	w	Т т	t	t
Г г	g	g	У у	u	u
Д д	d	d	Ф ф	f	f
Е е	e	je ¹ , e ² , ie ³	Х х	h	ch
Ё ё	ë	jo ¹ , o ² , io ³	Ц ц	c	c
Ж ж	ž	ž	Ч ч	č	cz
З з	z	z	Ш ш	š	sz
И и	i	i ⁴ , ji ⁵ , y ⁶	Щ щ	šč	szcz
Й й	j	j	Ъ ъ	“	–
К к	k	k	Ы ы	y	y
Л л	l	l ⁷ , l ⁸	Ь ь	’	, ⁹ – ¹⁰
М м	m	m	Э э	è	e
Н н	n	n	Ю ю	ju	ju ¹ , u ¹¹ , iu ³
О о	o	o	Я я	ja	ja ¹ , a ¹¹ , ia ³
П п	p	p			

¹ na początku wyrazu, po literach samogłoskowych oraz po literach ъ, ь

² po literach ж, л, ц, ч, ш, щ

³ po pozostałych literach spółgłoskowych

⁴ na początku wyrazu, po wszystkich literach z wyjątkiem ж, ц, ш, ь

⁵ po literze ь

⁶ po literach ж, ц, ш

⁷ przed literami e, ë, и, ь, ю, я; stojącą przed tymi literami geminatę лл transkrybuje się jako ll

⁸ na końcu wyrazu oraz przed wszystkimi literami z wyjątkiem e, ë, и, ь, ю, я, a także w geminacie лл, o ile nie znajduje się przed literami e, ë, и, ь, ю, я

⁹ znak zmiękczenia stosowany po literach spółgłoskowych z wyjątkiem pozycji po literach л, ж, ч, ш, щ oraz przed literami samogłoskowymi, np. дь = d’, рь = r’, ть = t’; w połączeniach z literami n, s i z znak zmiękczenia oddaje się nie obok nich, lecz nad: нь = ñ, сь = ś, зь = ź

¹⁰ pomija się w transkrypcji po literach л, ж, ч, ш, щ oraz przed literami samogłoskowymi

¹¹ po literze л

Wymowa

- W przypadku większości liter transkrypcja jest zgodna z wymową, różnice są zaś następujące:
- nieakcentowane o wymawia się podobnie do *a* (tzw. *akanie*), jednak transkrybuje się zawsze jako *o*;
  - nieakcentowane głoski *a* i *э* po miękkich spółgłoskach wymawia się podobnie do *i* (tzw. *ikanie*);
  - miękkie *сь* i *зь* wymawia się mniej miękko od polskich *ś* i *ź*, podobnie do *sj* oraz *zj*;
  - л odpowiada polskiemu tzw. *l scenicznemu*;
  - połączenia *-тся*, *-ться* w zakończeniach czasowników zwrotnych wymawia się jak *-ca*, jednak transkrybuje się jako *-tsia*, *-t’sia*;

- r w końcówkach dopełniacza -oro, -ero wymawia się jak polskie w, tj. -owo, -jewo/-iewo; transkrybuje się jednak jako: -ogo, -jego/-iego;
- wyrazy что, чтобы wymawia się jak *sztó*, *sztoby*, natomiast w transkrypcji oddaje się jako: czto, cztooby.

Bibliografia:

1. Bień J. S., 2000, *Jak powstaje polska norma. Transliteracja cyrylicy* (PN-ISO 9-2000), <http://bc.klf.uw.edu.pl/115/> (dostęp 20.12.2015).
2. Galster I., 2012, *Zarys gramatyki historycznej języka rosyjskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
3. Lachur Cz., 2004, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
4. Lehr-Splawiński T., Kuraszkiewicz W., Sławski F., 1954, *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe.
5. Majewicz A. F., 1989, *Języki świata i ich klasyfikowanie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
6. Milewski T., 1948, *Zarys językoznawstwa ogólnego. Cz. 2, Rozmieszczenie języków*, Lublin-Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Ludoznawczego.
7. *Pisownia polska: przepisy, słowniczek. Oprac. na podstawie wydania 11 według Uchwały Komitetu Językoznawczego Polskiej Akademii Nauk z 20 stycznia 1956, 1957*, Polska Akademia Nauk, przedmowa: Zenon Klemensiewicz. Wyd. 12., Wrocław: Zakład imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
8. *Report On The Current Status Of United Nations Romanization Systems For Geographical Names, Compiled by the UNGEGN Working Group on Romanization Systems, Version 2.2, January 2003*, http://www.eki.ee/wgrs/rom1_ru.pdf (dostęp 20.12.2015).
9. Rieger J., 1998, *Z dziejów języka rosyjskiego*, Warszawa: WSiP.
10. Rott-Żebrowski T., 1987, *Historia pisma ruskiego*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
11. Rott-Żebrowski T., 1991, *Historia rosyjskiego języka literackiego*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
12. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński (Dz.U. 2005 nr 102 poz. 855), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20051020855> (dostęp 20.12.2015).
13. Saloni Z., 2005, *O kodyfikacji polskiej ortografii – historia i współczesność*, <http://www.mimuw.edu.pl/polszczyzna/Saloni/ZS-N05/O~kodyfikacji2.pdf> (dostęp 20.12.2015).
14. Tablice transliteracyjne BUW, http://www.buw.uw.edu.pl/images/BUW_PDF/Materialy_Ulotki/transliteracja.pdf (dostęp 20.12.2015).
15. *Technical Reference Manual For The Standardization Of Geographical Names United Nations Group of Experts on Geographical Names*, 2007, New York, http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pubs/UNGEGN%20tech%20ref%20manual_m87_combined.pdf (dostęp 20.12.2015).
16. *Transkrypcja współczesnego alfabetu rosyjskiego*, <http://sjp.pwn.pl/zasady/308-Transkrypcja-wspolczesnego-alfabetu-rosyjskiego;629697.html> (dostęp 20.12.2015).
17. *Transliteracja alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński PN-83/N-01201*, 1986, Polski Komitet Normalizacji Miar i Jakości, Wydanie 2, stan aktualny: marzec 1985, Warszawa: Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”.
18. *Zasady latynizacji alfabetu rosyjskiego*, <http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/latynizacja/rosyjski.pdf> (dostęp 20.12.2015).
19. Аванесов Р. И., 1956, *Фонетика современного русского литературного языка*, Москва: Издательство Московского университета.
20. Голуб И. Б., 2007, *Новый справочник по русскому языку и практической стилистике*, Москва: Эксмо Education Эксмо.
21. Диброва Е. И. (ред.), 2008, *Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц*, Москва: Издательский дом «Академия».
22. Розенталь Д. Э., Голуб И. Б., Теленкова М. А., 2006, *Современный русский язык*, 8-е издание, Москва: Айрис Пресс.